

ศาลยุติธรรม : ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเพื่อความเป็นธรรมและเท่าเทียมได้?

The Court of Justice : Reform the Justice Process for Fair and Equitable?

สมภูมิ หล้ารัมย์¹ และ รศ.ดร.ยุภาพร ยูภาศ²

Somphum Laratsamee and Assoc. Prof. Dr. Yupaporn Yupas

บทคัดย่อ

สิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองทุกคนภายในรัฐสมัยใหม่ซึ่งปกครองโดยหลักนิติรัฐพึงบริหารจัดการให้ทุกคนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมและโดยรวดเร็วภายใต้หลักนิติธรรมอันเป็นหลักการสากลที่นานาชาติอารยประเทศมีการถือปฏิบัติบังคับใช้เป็นการทั่วไป กระบวนการยุติธรรมของไทยเกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานและศาลยุติธรรมเป็นหนึ่งในหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องด้วย บทความจึงนี้มุ่งเสนอประเด็นการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในส่วน of ศาลยุติธรรมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเท่าเทียม ได้แก่ (1) การกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจนเพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า (2) พัฒนากลไกช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (3) สร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ (4) สร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อสร้างความปลอดภัยและความเป็นธรรมในสังคม (5) เสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรให้มุ่งอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนโดยสะดวกและรวดเร็ว และ (6) พัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ

คำสำคัญ : ศาลยุติธรรม ปฏิรูป กระบวนการยุติธรรม ความยุติธรรม เท่าเทียม นวัตกรรม

Abstract

The right to access justice is fundamental right of every citizen in modern state which governed by the rule of law, everyone should be able to access it equally and quickly under rule of law principle that international civil law is generally enforced.

¹ Judge in the Research Justice Division of the Supreme Court; อาจารย์พิเศษ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเซียอาคเนย์

² คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Thailand's justice system involves many government agencies and judiciary is one of relevant government agencies as well. This article focuses on issue of judicial reform in the judicial area in order to achieve fairness and equality namely; (1) Determining the duration of the operation at all stages of the judicial process is clear, so that the people get justice without delay, (2) develop mechanisms to help people access justice, (3) establish mechanisms to enforce strict laws to reduce disparities, (4) establish mechanisms to enforce the law strictly to ensure safety and fairness in society, (5) to build and develop a corporate culture to ensure fairness to the people, and (6) improve the efficiency of the justice process to enhance the competitiveness of the country.

Keywords ; The Court of Justice, Reform, Due justice process, Justice, Equality,

บทนำ

สิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองทุกคนภายในรัฐสมัยใหม่ซึ่งปกครองโดยหลักนิติรัฐพึงบริหารจัดการให้ทุกคนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมและโดยรวดเร็วภายใต้หลักนิติธรรมอันเป็นหลักการสากลที่นานาอารยประเทศมีการถือปฏิบัติบังคับใช้เป็นการทั่วไป หลักนิติรัฐ (Legal State) หรือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) หมายถึงการบริหารจัดการภาครัฐหรือการปกครองรัฐหรือสังคมโดยถือกฎหมาย เป็นใหญ่ เป็น "การปกครอง" โดยกฎหมาย มิใช่แล้วแต่อำนาจใจของผู้ใช้อำนาจหรือ "ผู้ปกครอง" สำหรับแนวคิดเรื่องสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมดังกล่าวปรากฏในภาษิตกฎหมายที่ว่า ความยุติธรรมที่ล่าช้าคือความไม่ยุติธรรม (Justice delayed is justice denied) หมายความว่าแม้มีกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายแต่การเยียวยานั้นล่าช้าไม่ทันกาล มีผลไม่ต่างกับการไม่ได้เยียวยา หลักนี้เป็นสิทธิเข้าถึงการพิจารณาตัดสินอย่างรวดเร็วและสิทธิอื่นทำนองเดียวกันที่มุ่งหมายขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะย่อมไม่เป็นธรรมสำหรับผู้เสียหายที่ต้องทุกข์ทนกับความเสียหายต่อไปพร้อมกับความหวังอันเลือนรางว่าจะได้รับการเยียวยานักกฎหมายยุคปฏิรูปจึงใช้ภาษิตกฎหมายนี้รณรงค์ไปยังศาลและรัฐบาลที่มักทำงานล่าช้า เนื่องจากระบบที่มีอยู่ซับซ้อนเกินไปหรือแบกรับภาระมากเกินไป หรือเนื่องจากประเพณี หรือคู่ความที่เกี่ยวข้องไม่เป็นที่น่าสนใจมากนัก เป็นต้น ที่มาของภาษิตนี้ว่ากันไว้หลายกระแส ในหนังสือ *Respectfully Quoted: A Dictionary of Quotations, 1989-54*. ว่าภาษิตนี้เป็นของ William Ewart Gladstone :

1809-98) รัฐบุรุษอังกฤษ แต่ในหนังสือนี้ไม่ระบุแหล่งอ้างอิงไว้ด้วย อีกทางว่าเป็นวาทะของวิลเลียม เพ็น (William Penn) นักปรัชญาชาวอังกฤษ แต่ก็ไม่ใช้ในถ้อยคำสำนวนอย่างปัจจุบันนี้ อย่างไรก็ดี หลักฐานที่ปรากฏชัดเจนของภาษิตนี้อาจกล่าวได้ว่ามีที่มาจากมหากฎบัตร (Magna Carta) หรือ บางครั้งเรียกว่า "กฎบัตรใหญ่แห่งอิสรภาพ" (Magna Carta Libertatum) เป็นกฎบัตรของอังกฤษที่ตราขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1215 โดยถือกันว่ามหากฎบัตรนี้คืออิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ที่มีต่อประวัติศาสตร์ศาสตร์อันยาวนานของกระบวนการที่นำมาสู่กฎหมายรัฐธรรมนูญของนานาอารยประเทศในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะข้อ 40 ของมหากฎบัตรกำหนดว่า "อันว่าสิทธิที่ดี หรือความยุติธรรมก็ดั้นนั้น เราจักไม่ขายให้แก่ผู้ใด เราจักไม่เพิกเฉยหรือทำให้ล่าช้าต่อผู้ใด" (To no one will we sell, to no one will we refuse or delay, right or justice) นอกจากนี้บุคคลสำคัญในวงการยุติธรรม เช่น Warren E. Burger ประธานศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาเคยกล่าวว่า "ศาลทั้งหลายจำเป็นต้องได้รับความเชื่อมั่น เพื่อจะได้ดำรงโครงสร้างแห่งเสรีภาพอันเป็นระเบียบเรียบร้อยของเสรีชน และความเชื่อมั่นประการนี้...อาจย่อยยับไปด้วยโทษสามประการ คือ การที่ผู้คนเริ่มเชื่อว่าความไร้ประสิทธิภาพและความล่าช้าจะบั่นทอนคุณค่าของคำพิพากษา แม้เป็นคำพิพากษาอันเที่ยงธรรมก็ตาม ประการหนึ่ง การที่ผู้คนผู้ถูกแสวงหาประโยชน์ในธุรกรรมเล็กน้อยตามประสาชีวิตประจำวันเริ่มพากันเชื่อว่าศาลจะไม่สามารถพิทักษ์สิทธิตามกฎหมายของพวกเขาให้ถูกทำลายไปด้วยการฉ้อฉลและการเอื้ออ้อมไม่ถึง ประการหนึ่ง การที่ผู้คนตั้งต้นเชื่อว่ากฎหมายในความหมายอย่างกว้าง จะไม่บรรลุหน้าที่เบื้องต้นของมันในอันที่จะคุ้มครองพวกเขาและครอบครัวของพวกเขา ในบ้านของพวกเขา ในที่ทำงานของพวกเขา ตลอดจนบนถนนหนทางสาธารณะอีกประการหนึ่ง" (วิกิพีเดีย. ความยุติธรรมที่ล่าช้าก็คือความไม่ยุติธรรม. 2560.) ในเรื่องเดียวกันนี้ยังมีสำนวนที่ว่า "out of sight, out of mind" ตรงกับสำนวนไทยว่า "เอาหูไปนา เอาตาไปไร่" หมายถึงการดำเนินกระบวนการพิจารณาแบบเต่าคลาน โดยหวังจะให้คู่ความลืมเรื่องราวไปเอง การมีขั้นตอนมากเกินไป (red tape) ทำให้ขาดประสิทธิภาพทางการบริหารซึ่งส่งผลให้ได้ข้อยุติทางกฎหมายมาอย่างเชื่องช้า ในระดับสากลสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมนี้ปรากฏเป็นกติการะหว่างประเทศอยู่ในกฎบัตรสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights : ICCPR) ซึ่งสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้ให้การรับรองเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2509 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2519 ส่วนประเทศไทยได้ภาคยานุวัติ (Accession) เข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 โดยไม่ได้ตั้งข้อสงวนแต่อย่างใด และมีผลใช้บังคับกับประเทศไทยเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2540

สำหรับประเทศไทยซึ่งปกครองโดยหลักนิติรัฐและระบบกฎหมายของไทยได้รับอิทธิพลทั้งจากระบบประมวลกฎหมายหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) และระบบกฎหมายจารีต

ประเพณี (Common Law System) แต่เราเลือกที่จะบัญญัติกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรตามแบบในระบบประมวลกฎหมาย และแนวคิดเรื่องสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมโดยรวดเร็วภายใต้หลักนิติธรรมดังกล่าวหากกล่าวเฉพาะในประเทศไทยถือว่าเริ่มปรากฏชัดเจนมาตั้งแต่ยุคปฏิรูปประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีการปฏิรูประบบกฎหมายเพื่อเรียกร้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลกลับคือจากประเทศอาณานิคมในสมัยนั้น แต่ก็ยังเป็นเพียงกฎหมายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติเฉพาะเรื่องซึ่งเป็นกฎหมายลำดับรองเท่านั้น เพิ่งปรากฏเป็นรูปธรรมครั้งแรกในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งเกิดจากการร่วมแสดงความเห็นของประชาชนจากทุกภาคส่วนอย่างกว้างขวางจนได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เช่น มาตรา 241 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติว่า "ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาตัดสินด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม" เป็นต้น แต่ในทางปฏิบัติการอำนวยบริการความยุติธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมยังไม่ตอบสนองความต้องการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนได้มาตรฐานตามแนวคิดดังกล่าวเท่าที่ควรจะเป็นดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาปี 2550 ซึ่งนอกจากยังคงยึดมั่นในแนวคิดดังกล่าวยังได้กำหนดรายละเอียดและกรอบเวลาให้ชัดเจนขึ้นดังปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40 ที่บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม" อย่างไรก็ตามจากกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Age) เป็นโลกของการเปลี่ยนแปลงรวมถึงการปฏิสัมพันธ์ที่มีพลวัตตามการพัฒนาเทคโนโลยีสื่อสารที่รวดเร็วและกระจายเป็นวงกว้างเชื่อมโยงการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ สังคมระหว่างผู้คน ชุมชน และรัฐที่อยู่ห่างไกลกันให้สามารถติดต่อถึงกันและกันได้เพียงปลายนิ้ว (จุลชีพ ชินวรรณ. 2560) นวัตกรรม (Innovation) ในด้านต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ในอีกด้านหนึ่งความสลับซับซ้อนของปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองก็ยิ่งท้าทายอำนาจรัฐ ท้าทายความสามารถของนักรัฐประศาสนศาสตร์ให้ต้องปรับตัวปรับกระบวนการทัศน์ทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ใหม่ให้เท่าทันกับสภาพความเป็นจริง รวมถึงปรับวิสัยทัศน์ใหม่ให้สามารถคาดเห็นอนาคตและวางยุทธศาสตร์การบริหารจัดการภาครัฐให้เกิดประโยชน์สาธารณะสูงสุดอย่างเหมาะสม หากมองไปที่ภาครัฐของไทยในปัจจุบันแม้มีการปรับบทบาทการอำนวยบริการงานภาครัฐให้เป็นที่พึงพอใจของประชาชนผู้ใช้บริการมากขึ้นจากอดีตมากแต่ยังถือว่าไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ควรจะเป็นตามมาตรฐานสากลเท่าใดนัก กล่าวเฉพาะการอำนวยความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมเป็นที่ทราบกันดีว่ายังมีประเด็นทางสังคมปรากฏให้เห็นทางสื่อสารมวลชนเป็นประจำ เช่น ประเด็นการดำเนินคดีผิดตัวหรือที่เข้าใจง่ายเรียกว่าแพะ (TNN 24. รายงานพิเศษ. 2560) ประเด็นความยุติธรรมเหลื่อมล้ำหลายมาตรฐานจนมีการเปรียบเทียบ

ว่าควมมีไว้ซึ่งเฉพาะแต่คนจน หรือ “คนจนติดคุก คนรวยไม่ติดคุก” (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2560.) และประเด็นความล่าช้าไม่มีกรอบเวลาแน่นอนในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น ด้วยสภาพประเด็นปัญหาเหล่านี้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันปี 2560 ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นฉบับปฏิรูปประเทศและมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 เป็นต้นมา นอกจากยังคงยึดมั่นในแนวคิดเรื่องสิทธิเข้าถึงความยุติธรรมโดยรวดเร็วภายใต้หลักนิติธรรมดังกล่าวเหมือนเช่นรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ แล้ว เพื่อให้แนวคิดนี้บรรลุผลเป็นรูปธรรมยังมีบทบัญญัติพิเศษแตกต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับอื่นทั้งหมดในหมวด 16 ว่าด้วยการปฏิรูปประเทศ ตั้งแต่มาตรา 257-261 กำหนดให้มีการปฏิรูปประเทศครอบคลุมทั้งในด้านการเมือง การบริหารราชการแผ่นดิน กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม การศึกษา เศรษฐกิจ และด้านอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อบรรลุเป้าหมายให้ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันดีต่อกันเพื่อจัดความเหลื่อมล้ำ ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเพื่อยืนยันให้การบริหารจัดการภาครัฐซึ่งมีกระบวนการยุติธรรมรวมอยู่ด้วยเป็นไปตามกฎหมายและหลักนิติธรรมบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญยังมีบทบัญญัติมาตรา 213 ให้สิทธิประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองไว้สามารถยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญได้เป็นมิตินิใหม่ที่จะทำให้เกิดความระมัดระวังในการใช้อำนาจอรัฐให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะสูงสุด (พุดพันธ์ อภิไชยวาทย์. 2560)

ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม

แม้สิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงความยุติธรรมของปวงชนชาวไทยจะได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญและหลักกฎหมายอีกหลายฉบับ แต่ในความเป็นจริงการเข้าถึงความยุติธรรมยังเป็นประเด็นปัญหาให้พบเห็นอยู่เป็นประจำ หากมองความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอาจจำแนกลักษณะความแตกต่างได้สองแบบ กล่าวคือ (1) แบบที่หนึ่งเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในลักษณะดั้งเดิมที่เกิดจากความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจและสังคม คนเกิดมามากจน ความไม่เท่ากันก็มีตั้งแต่ต้น เมื่อเดินเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมก็ย่อมได้รับความไม่เท่าเทียมตามไปด้วย (2) แบบที่สองเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมลักษณะสมัยใหม่ซึ่งเป็นเรื่องของอำนาจในเชิงพื้นที่ทางสังคม คนที่มีอำนาจมากย่อมมีพื้นที่อาณาเขตขนาดใหญ่ ทำให้คนที่มีความน้อยกว่ารู้สึกเหลื่อมล้ำจึงอยากจะได้พื้นที่เหล่านั้นมาเป็นของตนเองบ้าง หรือในขณะเดียวกันก็มองว่าอำนาจ

เหล่านี้นั้นถูกช่วงชิงไปนานแล้วจึงอยากเรียกกลับคืน ซึ่งในระยะหลังจึงเกิดปรากฏการณ์และวาทกรรม ยุติธรรมสองมาตรฐานหรือหลายมาตรฐาน ดังนั้นหากย้อนดูแนวคิดของความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมจะเห็นชัดว่าเป็นความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้มีโอกาสและผู้ขาดโอกาสในการเข้าถึงและการจัดการกลไกที่มีอำนาจในสังคมโดยเฉพาะอำนาจรัฐ จนก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมหลายเรื่องตามมา

ในกรอบทัศนะสังคมวิทยากฎหมายมองว่าสังคมจะมีความผูกพันกับกฎหมายราวกับเหรียญที่มีสองด้าน แต่ปัญหาที่ตามมาคือเมื่อโครงสร้างทางกฎหมายตั้งแต่กระบวนการออกกฎหมายจนถึงการบังคับใช้มีขั้นตอนมากเกี่ยวข้องกับองค์กรรัฐขนาดใหญ่สายการบังคับบัญชาหลายชั้นหลายองค์กรพลวัตทางกฎหมายจึงถูกกำหนดในลักษณะเชิงซ้ำๆ แก้ไขเปลี่ยนแปลงยาก ในขณะที่สังคมมีพลวัตเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและมีแนวโน้มที่รวดเร็วตามกระแสพัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจ และทางเทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศมีนวัตกรรมด้านต่างๆ มากมายสลับซับซ้อน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่เพื่อให้การบริหารกระบวนการยุติธรรมอย่างน้อยมีความสอดคล้องก้าวไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนกระทั่งสามารถก้าวขึ้นมาสร้างความเชื่อถือศรัทธามิใช่บทบาทเป็นเสาหลักชี้ทางสังคมให้น้อมนำสู่ความสงบเรียบร้อยอยู่ภายใต้หลักนิติธรรมเสมอหน้ากัน ขณะเดียวกันหากมองในกรอบทฤษฎีโครงสร้างทางสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นทางสังคมเป็นชนชั้นสูง กลาง ต่ำ รวมทั้งสถานภาพของความยากจนและร่ำรวย ซึ่งหล่อหลอมรูปร่างของสมาชิกในสังคม จนเกิดปัญหา โดยสรุปแล้วความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม ก็คือ ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างและการกระทำทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้มีโอกาสและผู้ขาดโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ตัวบทกฎหมาย นโยบายแห่งรัฐ ระบบยุติธรรม ความรับผิดชอบในวิชาชีพของบุคลากร ผู้นำกฎหมายไปบังคับใช้ซึ่งบางครั้งยังพบว่ามิพฤติกรรมเลือกปฏิบัติ เช่น นโยบายปราบปรามยาเสพติด ซึ่งใช้วิธีการปฏิบัติโดยการชี้เป้า ชื่นบัญชีดำ อีกทั้งการปฏิบัติที่ไม่รัดกุมก็ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำความไม่เป็นธรรมต่อผู้ถูกระทำ บางรายถูกฆ่าตัดตอน บางรายโดนโทษหนักกว่าที่ควรจะเป็น

ปัญหาเหล่านี้เกิดจากอะไร คำตอบคือกฎหมายไม่ยอมรับสภาพความไม่เท่าเทียมกันของผู้คน กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักได้ออกแบบให้คู่กรณีสองฝ่ายต่อสู้กันบนพื้นฐานที่เสมอกันในเรื่องของฐานะ ตามระบบคิดของกฎหมายที่ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า หญิง ชาย ทุกสีผิว ชาติพันธุ์เท่าเทียมกัน แต่ในโลกความเป็นจริงแล้ว สังคมมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง คนมีชนชั้น มีความแตกต่างในแบบที่กฎหมายคาดไม่ถึง เช่น ค่าปรับ 5,000 บาทสำหรับคนจนอาจรู้สึกว่ามีค่า แต่คนรวยกลับเป็นเรื่องเล็กน้อย หรือปรับ 200,000 คนรวยยังพอจ่ายได้ แต่ถ้าเป็นคนจนที่ไม่มีแต้มต่อเพียงพอในการสู้ต่อ สุดท้ายสิ่งที่เกิดตามมาคือการยอมรับสภาพ แม้จะไม่ผิดก็ตาม เพื่อจะได้ไม่ต้องเสียเงินทอง อีกทั้งหากรับสารภาพ

ศาลจะลดโทษให้กึ่งหนึ่ง อีกตัวอย่างหนึ่งคือการใช้วิธีการลงโทษด้วยทางทรัพย์สินและชีวิตร่างกายเป็น กระแสหลักผลที่ตามมาทำให้คนเข้าไปอยู่ในคุกจนเกิดภาวะคนล้นคุก ตัวเลขจากการสำรวจข้อมูลสถิติ อาชญากรรมทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2550 ของกระทรวงยุติธรรมในเว็บไซต์ www.thaicvs.org ระบุว่า ในรอบปี 2550 มีอาชญากรรมที่ไม่ได้รายงาน (dark figure) ร้อยละ 65.2 ส่วนที่มีการรายงานมีเพียง ร้อยละ 34.8 เท่านั้น ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนปัญหาอาชญากรรม ซึ่งเหมือนภูเขาน้ำแข็งที่เกิดขึ้นเยอะ มากที่ต้นทาง แต่ด้วยความเปื้อน่ายกระบวนกรยุติธรรมที่ล่าช้าก็เลยไม่ไปแจ้งความดำเนินคดี ทำให้ อาชญากรรมในตอนต้นทางมีการจับกุมผู้ต้องหาเพียงร้อยละ 15.8 เท่านั้น แต่เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลกลับ ปรากฏว่ามีจำนวนคดีเป็นแสนๆ คดี คุณรับไม่ไหว เพราะจำนวนนักโทษสะสมมากขึ้นทุกปี กระทั่งอัตรา สัดส่วนนักโทษของไทยในปี 2550 อยู่ที่ 253 คนต่อประชากร 100,000 คน เลยทำให้คุกในประเทศไทย มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลกรองจากสหรัฐอเมริกา สายพานของความแออัดคับคั่งดังกล่าวส่วน หนึ่งมาจากวิธีคิดของกระบวนกรยุติธรรมไทยเอง ที่นำพื้นที่ของกระบวนกรยุติธรรมกระแสหลักว่า ร้อยละ 65 มาใช้ในการจัดการกับคดีที่ไม่สมควร คือคดีความผิดต่อศีลธรรม ได้แก่ ยาเสพติด การพนัน และความผิดที่กฎหมายกำหนดว่าผิด ได้แก่ การหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นความผิดที่อาจ ใช้วิธีการอื่นๆ แทนการใช้กระบวนกรยุติธรรมได้ แต่กลับไม่มีการออกแบบทางเลือกไว้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2560.) อีกประการหนึ่งคือกระบวนกรยุติธรรมไทยมีราคาแพง ทั้งๆ ที่การอำนวยความ ยุติธรรมเป็นบริการพื้นฐานเช่นเดียวกับการบริการด้านสาธารณสุขและการศึกษา แต่ผู้รับบริการด้าน ความยุติธรรมต้องเสียค่าใช้จ่ายที่แพงกว่าบริการด้านอื่นๆ อีกทั้งบางเรื่องยังผลักภาระให้กับผู้รับบริการ มากเกินไป ในฐานะคดี ผู้ใช้บริการเป็นผู้จ่าย เช่น ถูกขูดไปข่มขืนหากจะไปเรียกค่าเสียหายทางแพ่งเองผู้ ฟ้องร้องต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียมไปก่อน หรือการดำเนินคดีที่ใช้ระยะเวลายาวนาน บางคดีใช้เวลากว่า 10 ปี 17 ปี จนพยานบุคคลล้มหายตายจากไปแล้ว ถามว่า ระยะเวลาที่ใช้อยาวนานเช่นนั้นสังคมได้ ประโยชน์หรือได้เรียนรู้อะไรบ้าง เพราะกว่าจะตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด ประชาชนก็ลืมเหตุการณ์กันไป หมดแล้ว อีกทั้งความยุติธรรมที่ล่าช้าก็ทำให้ต้นทุนสูงเกินจริง ฉะนั้น บางอย่างบางเรื่องต้องตัดสินอย่าง รวดเร็ว เมื่อมองที่เหตุปัจจัยแห่งความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในกระบวนกรยุติธรรมไทย อย่างหนึ่งเลยมาจากตัวบทกฎหมายและการเลือกปฏิบัติ เช่น วงเงินการประกันตัวที่สูงมากสำหรับคน ยากจน การต่อสู้คดีตามกฎหมายกับวงเงินค่าใช้จ่ายมหาศาล ภายใต้กฎกติกาและกลไกกระบวนกรที่ ต้องอาศัยทุนความ ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายมีอาชีพช่วยแก้ต่างตลอดกระบวนกร เพราะการออกแบบ กระบวนกรตามกฎหมายวิธีพิจารณาความที่ยุ่งยากซับซ้อนเกินกว่าที่คนธรรมดาจะใช้ภาษาทั่วไปต่อสู้ คดีด้วยตนเองได้ ขณะเดียวกันกฎหมายยังมีช่องว่างระหว่างผู้รู้และผู้ไม่รู้กฎหมาย ที่มักตกเป็นเหยื่อ สารพัด หรือบางทีก็มีการใช้กฎหมายเชิงเทคนิค ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีความรุนแรงเชิงโครงสร้างซึ่งเกิด

จากกฎหมายและระบบยุติธรรม เช่น กรณีความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมจากการประกาศเขตอุทยานทับที่ทำกินของชาวบ้าน ที่อยู่อาศัยกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายต่อมามีประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวน คนที่อยู่มาก่อนเลยกลายเป็นคนที่ทำผิดกฎหมาย ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล ไม่มีหลักทรัพย์สินประกันตัว สุดท้ายก็ต้องติดคุก ดังนั้นหากจะมีการออกกฎหมายน่าจะมีขั้นตอนการจัดการ วิธีแก้ปัญหา เมื่อเกิดผลกระทบควบคู่ด้วย นอกจากนี้ การรับรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมสองมาตรฐาน ในช่วงสถานการณ์ความรุนแรงทางการเมืองเมื่อปี 2553 ซึ่งมีการจับกุมผู้ต้องสงสัยในหลายกรณี โดยอาศัยอำนาจตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 จนทำให้ผู้ถูกจับกุมรู้สึกว่าการกระบวนการยุติธรรมต้นทางถูกอำนาจของฝ่ายการเมืองเข้าแทรก และเป็นการตัดตอนกระบวนการยุติธรรม ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ได้รับความเหลื่อมล้ำทางสังคมกลุ่มต่างๆ จะต้องได้รับการแก้ไขปรับเปลี่ยนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรมให้อยู่ในสภาพที่คนส่วนใหญ่ทนทานได้ โดยเฉพาะคนยากจน

ความจำเป็นต้องการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเพื่อความเป็นธรรมและเท่าเทียม

การปกครองของประเทศไทยได้ดำรงเจตนารมณ์ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขต่อเนื่องมาโดยตลอด แม้ได้มีการยกเลิก แก้ไขเพิ่มเติม และประกาศใช้รัฐธรรมนูญเพื่อจัดระเบียบการปกครองให้เหมาะสมหลายครั้ง แต่การปกครองก็มิได้มีเสถียรภาพหรือราบรื่นเรียบร้อยเพราะยังคงประสบปัญหาและข้อขัดแย้งต่างๆ บางครั้งเป็นวิกฤติทางรัฐธรรมนูญที่หาทางออกไม่ได้ เหตุส่วนหนึ่งเกิดจากการที่มีผู้ไม่นำพาหรือไม่นับถือยำเกรงกฎเกณฑ์การปกครองบ้านเมืองทุจริตฉ้อฉลหรือบิดเบือนอำนาจหรือขาดความตระหนักสำนึกรับผิดชอบต่อประเทศชาติและประชาชน จนทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่เป็นผล ซึ่งจำเป็นต้องป้องกันและแก้ไขด้วยการปฏิรูปการศึกษาและการบังคับใช้กฎหมาย และเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบคุณธรรมและจริยธรรม แต่เหตุอีกส่วนหนึ่งเกิดจากกฎเกณฑ์การเมืองการปกครองที่ยังไม่เหมาะสมแก่สภาพการณ์บ้านเมืองและกาลสมัย ให้ความสำคัญแก่รูปแบบ และวิธีการยิ่งกว่าหลักการพื้นฐานในระบอบประชาธิปไตยหรือไม่อาจนำกฎเกณฑ์ที่มีอยู่มาใช้แก่พฤติกรรมของบุคคลและสถานการณ์ในยามวิกฤติที่มีรูปแบบและวิธีการแตกต่างไปจากเดิมให้ได้ผล (คำปรารภของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560) ดังนั้นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันปี 2560 จึงได้กำหนดกลไกเพื่อจัดระเบียบและสร้างความเข้มแข็งแก่การปกครองประเทศขึ้นใหม่ด้วยการจัดโครงสร้างของหน้าที่ และอำนาจขององค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ และสัมพันธ์ภาพระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารให้เหมาะสม การให้สถาบันศาลและองค์กรอิสระอื่นซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สุจริต เที่ยงธรรม

และมีส่วนในการป้องกันหรือแก้ไขวิกฤติของประเทศตามความจำเป็น และความเหมาะสม การรับรอง ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทยให้ชัดเจนและครอบคลุมอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยถือว่าการมีสิทธิเสรีภาพเป็นหลัก การจำกัดสิทธิเสรีภาพเป็นข้อยกเว้น แต่การใช้สิทธิเสรีภาพ ดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เพื่อคุ้มครองส่วนรวม การกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ต่อประชาชนเช่นเดียวกับการให้ประชาชนมีหน้าที่ต่อรัฐ การวางกลไกป้องกัน ตรวจสอบ และจัดการทุจริต และประพฤติมิชอบ ที่เข้มงวด เด็ดขาด เพื่อมิให้ผู้บริหารที่ปราศจากคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล เข้ามามีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองหรือใช้อำนาจตามอำเภอใจ และการกำหนดมาตรการป้องกัน และบริหารจัดการ วิกฤติการณ์ของประเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนได้กำหนดกลไกอื่นๆ เพื่อใช้เป็นกรอบในการ พัฒนาประเทศตามแนวนโยบายแห่งรัฐและยุทธศาสตร์ชาติซึ่งผู้เข้ามาบริหารประเทศแต่ละคณะจะได้ กำหนดนโยบายและวิธีดำเนินการที่เหมาะสมต่อไป ทั้งยังสร้างกลไกในการปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ ที่สำคัญและจำเป็นอย่างร่วมมือร่วมใจกัน รวมตลอดทั้งการลดเงื่อนไขความขัดแย้งเพื่อให้ประเทศมี ความสงบสุข บนพื้นฐานของความรักสามัคคีปรองดอง การจะดำเนินการในเรื่องเหล่านี้ให้ลุล่วงไปได้ จำต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนทุกภาคส่วนกับหน่วยงานทั้งหลายของรัฐตามแนวทาง ประชาธิปไตยภายใต้กฎหมาย ตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและประเพณีการปกครองที่ เหมาะสมกับสถานการณ์ และลักษณะสังคมไทย หลักความสุจริต หลักสิทธิมนุษยชน และหลักธรรมาภิบาล อันจะทำให้สามารถ ขับเคลื่อนประเทศให้พัฒนาไปข้างหน้าได้อย่างเป็นขั้นตอนจนเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ทั้งในทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมตามระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การปฏิรูปประเทศในภาพรวมตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันปี 2560 มาตรา 257 ได้กำหนด วัตถุประสงค์ในการปฏิรูปไว้ 3 ประการ เพื่อบรรลุเป้าหมาย (1) ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มี ความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความ สมดุลระหว่างพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนา ด้านจิตใจ (2) สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมี โอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อจัดความเหลื่อมล้ำ (3) ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วม ในการพัฒนาประเทศและการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กล่าวเฉพาะการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้น มาตรา 258 ง. ได้กำหนดให้ดำเนินการปฏิรูปอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญ 4 ข้อ ได้แก่ (1) ให้มีการกำหนดระยะเวลา ดำเนินงานในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจนเพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ ล่าช้า และมีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ รวมตลอด ทั้งการสร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่

เป็นธรรมในสังคม (2) ปรับปรุงระบบการสอบสวนคดีอาญาให้มีการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการอย่างเหมาะสม กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ชัดเจนเพื่อมิให้คดีขาดอายุความ และสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา รวมทั้งกำหนดให้การสอบสวนต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ และจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยงานที่มีอิสระจากกันเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก (3) เสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรขององค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมให้มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยสะดวกและรวดเร็ว และ (4) ดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับหน้าที่ อำนาจ และภารกิจของตำรวจให้เหมาะสม และแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของข้าราชการตำรวจให้เกิดประสิทธิภาพ มีหลักประกันว่าข้าราชการตำรวจจะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมได้รับความเป็นธรรมในการแต่งตั้ง และโยกย้าย และการพิจารณาบำเหน็จความชอบตามระบบคุณธรรมที่ชัดเจน ซึ่งในการพิจารณาแต่งตั้งและโยกย้ายต้องคำนึงถึงอาวุโสและความรู้ความสามารถประกอบกันเพื่อให้ข้าราชการตำรวจสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ตกอยู่ใต้อาณัติของบุคคลใด มีประสิทธิภาพและภาคภูมิใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตน

นอกจากนั้น มาตรา 259 ได้กำหนดรายละเอียดการปฏิรูปประเทศให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศซึ่งอย่างน้อยต้องมีวิธีการจัดทำแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนในการดำเนินการปฏิรูปประเทศการวัดผลการดำเนินการ และระยะเวลาดำเนินการปฏิรูปประเทศทุกด้าน ซึ่งต้องกำหนดให้เริ่มดำเนินการปฏิรูปในแต่ละด้านภายในหนึ่งปีนับแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้รวมตลอดทั้งผลสัมฤทธิ์ที่คาดหวังว่าจะบรรลุในระยะเวลาห้าปี เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2560 ปรากฏว่าได้กำหนดให้มีคณะกรรมการปฏิรูปประเทศแต่ละด้านเพื่อทำหน้าที่จัดทำร่างแผนการปฏิรูปประเทศตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญโดยต้องมีขั้นตอนการรับฟังความคิดเห็นจากหน่วยงานรัฐและประชาชนด้วย เมื่อจัดทำแผนเสร็จแล้วให้เสนอคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติเพื่อพิจารณา เสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ และรายงานต่อรัฐสภาเพื่อทราบแล้วจึงประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อบังคับใช้ได้

โดยในส่วนของศาลยุติธรรมซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมจึงต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญมาตรา 258 ง. (1) และ (3) ข้างต้นนั้นเป็นอย่างน้อยซึ่งขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการเร่งจัดทำแผนปฏิรูปให้แล้วเสร็จภายในกรอบเวลาตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนด

ดังนั้นบทบาทความจึงนี้มุ่งเสนอประเด็นการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในส่วนของศาลยุติธรรม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเท่าเทียมทั้งทำให้ประเทศสามารถแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศได้ อย่างไร จะมีการนำเสนอแผนการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม และมีข้อเสนอแนะเพื่อให้ประชาชน เข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมโดยสะดวก ประหยัดและรวดเร็วมีข้อเสนอแนะเพื่อลดความล่าช้า และความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้กฎหมายรวมถึงข้อเสนอแนะเพื่อปฏิรูประบบการลงโทษ

แนวทางการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเพื่อความเป็นธรรมและเท่าเทียม

จากสภาพปัญหาการรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปดังกล่าวผู้เขียนเห็นว่าแผนปฏิรูป ประเทศด้านกระบวนการยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของศาลยุติธรรมกำหนดอย่างน้อย 6 ประเด็น ดังนี้

1. การกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า

ก. เป้าหมายอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ (1) ประชาชนผู้มีอรรถคดีได้รับความ ยุติธรรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมโดย ไม่ล่าช้า ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด ในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน (2) ประชาชนผู้มีอรรถคดีสามารถตรวจสอบความคืบหน้าของการ ดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม

ข. ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) ระดับความสำเร็จของการดำเนินงานภายในกรอบระยะเวลาที่ กำหนดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม (2) ร้อยละที่ลดลงของข้อร้องเรียนของ ประชาชนต่อการดำเนินงานที่ล่าช้าของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม (3) ระดับความพึง พอใจของประชาชนต่อระยะเวลาการดำเนินงานที่เหมาะสมในทุกขั้นตอนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการยุติธรรม (4) ระดับความสำเร็จของการจัดระบบการตรวจสอบความคืบหน้าของการ ดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม (5) ร้อยละของประชาชนผู้ มีอรรถคดีที่สามารถตรวจสอบคืบหน้าของการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการยุติธรรม

ค. กิจกรรมการปฏิรูป

1) มีกฎหมายกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในทุกขั้นตอน โดยมีรายละเอียดของกฎหมาย ดังต่อไปนี้ (1) กำหนดให้รวบรวมขั้นตอนการดำเนินงานและระยะเวลาการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน ตามที่กฎหมายกำหนดหรือตามแนวปฏิบัติ (2) กำหนดให้ประกาศข้อมูลขั้นตอนการดำเนินงานและ ระยะเวลาการดำเนินงานแก่สาธารณะโดยใช้รูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่าย (3) กำหนดให้วัดผลการ

ดำเนินงานเทียบกับขั้นตอนการดำเนินงานและระยะเวลาการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน (4) กำหนดให้เผยแพร่ผลการดำเนินงานเทียบกับขั้นตอนการดำเนินงานและระยะเวลาการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน โดยใช้รูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่าย (5) กำหนดให้สร้างกระบวนการที่เปิดเผยและมีขั้นตอนชัดเจนในการรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ไม่เป็นไปตามขั้นตอนการดำเนินงานและระยะเวลาดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน การติดตามผล การปรับปรุงแก้ไขตามข้อร้องเรียน (6) จัดให้มีระบบการประเมินและปรับปรุงระยะเวลาตามที่ประกาศเป็นระยะ โดยกระบวนการที่เป็นกลางและน่าเชื่อถือ เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการกลาง เป็นต้น (7) กำหนดให้สร้างกระบวนการประเมินปัญหา ความต้องการ และความพึงพอใจของผู้ใช้บริการเกี่ยวกับการดำเนินงานเรื่องขั้นตอนการดำเนินงานและระยะเวลาการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน และ (8) กำหนดแนวทางกรณีไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนการดำเนินงานและระยะเวลาดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน

2) สร้างระบบการตรวจสอบและ/หรือแจ้งความคืบหน้าให้ประชาชนตรวจสอบว่าเรื่องที่ใช้บริการหรือเกี่ยวข้องดำเนินงานไปถึงขั้นตอนใด (Tracking and/or notification system)

2. พัฒนากลไกช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ก. เป้าหมายอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ (1) ประชาชนผู้มีอรรถคดีสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และเสมอภาค (2) ผู้เสียหาย พยาน ผู้ต้องหา/จำเลย มีหลักประกันการคุ้มครองสิทธิที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพทุกขั้นตอน และ (3) ประชาชนผู้มีอรรถคดีผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งได้โดยเสมอภาค

ข. ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) อัตราการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนผู้มีอรรถคดี โดยไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มบุคคลและระหว่างพื้นที่ (2) ระดับความพึงพอใจของประชาชนผู้มีอรรถคดีต่อความสะดวก รวดเร็วในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (3) ระดับความพึงพอใจของผู้เสียหาย พยาน ผู้ต้องหา/จำเลยต่อการดำเนินมาตรการคุ้มครองสิทธิ (4) ร้อยละของการร้องเรียนของผู้เสียหาย พยาน ผู้ต้องหา/จำเลย ต่อการได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมตามหลักสิทธิมนุษยชน (5) ร้อยละของผู้เสียหาย พยาน ผู้ต้องหา/จำเลยที่ได้รับการแจ้งสิทธิในทุกขั้นตอนการดำเนินคดี ความคืบหน้าในการดำเนินคดี และผลการพิจารณาหลักฐานในคดีที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง (6) ร้อยละของผู้เสียหายที่เป็นผู้ถูกระงับข้อกล่าวหา (7) ระดับความพึงพอใจของผู้เสียหายต่อประสิทธิภาพของกระบวนการขอใช้เยียวยาค่าเสียหาย (8) สัดส่วนที่เพิ่มขึ้นของการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหา/จำเลย โดยไม่อิงกับเงินหรือฐานะทางเศรษฐกิจ (9) ระดับความพึงพอใจของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา/จำเลยต่อประสิทธิภาพของทนายความและที่ปรึกษากฎหมายที่รัฐจัดหาให้ (10) คะแนนการประเมินประสิทธิภาพของทนายความและที่ปรึกษากฎหมายที่รัฐจัดหาให้ (11) สัดส่วนของประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ที่เข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ทางแพ่ง (12) ระดับความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีของประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ และ (13) ระดับความสำเร็จของการดำเนินมาตรการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีแพ่ง

ค. กิจกรรมการปฏิรูป ได้แก่

1) จัดให้มี/พัฒนามาตรการเพื่อคุ้มครองผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และจำเลยเพื่อให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีมาตรการปฏิบัติต่อผู้เสียหายและพยานที่เหมาะสมยิ่งขึ้น โดย (1) ให้มีระบบการแจ้งสิทธิตามกฎหมายสำหรับผู้เสียหาย พยาน ผู้ต้องหา และจำเลยในทุกขั้นตอน (2) จัดให้มีทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายที่มีประสิทธิภาพให้แก่ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา และจำเลย (3) ให้มีมาตรการเพื่อคุ้มครองและปฏิบัติต่อผู้เสียหาย และพยานให้เหมาะสมครอบคลุมและรวดเร็ว เช่น ดูแลผู้เสียหายและพยานอย่างเป็นระบบ มีกระบวนการรักษาเยียวยาทางร่างกายและจิตใจ มาตรการช่วยเหลือเพื่อไม่ให้ตกเป็นผู้ถูกกระทำซ้ำ (4) กำหนดวิธีการอธิบายฟ้องที่เหมาะสมให้แก่จำเลย เพื่อให้มีความเข้าใจในการต่อสู้คดีและสามารถเข้าถึงพยานหลักฐานได้อย่างเหมาะสม (5) จัดระบบการปล่อยชั่วคราวที่รวดเร็ว ไม่อิงกับเงินหรือฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของสังคมและมีมาตรการป้องกันการหลบหนีการปล่อยชั่วคราวที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถร้องขอให้มีการปล่อยได้ทุกวันโดยไม่มีวันหยุด (6) จัดให้มีเจ้าพนักงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนศาลในการตรวจสอบและรวบรวมข้อมูลในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและจำเลย รวมถึงข้อมูลที่ใช้ในการปล่อยชั่วคราว การไต่สวนชั้นอุทธรณ์ หรือการขอให้ปล่อยจากการคุมขังโดยไม่ชอบ หรือตรวจสอบมาตรการจำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยอื่น และ (7) ปรับปรุงกฎหมายให้ผู้เสียหายมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในขั้นตอนการดำเนินคดีที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้เสียหาย

2) ปฏิรูปกระบวนการพิจารณาความแพ่งเพื่อเพิ่มโอกาสของประชาชนในการเข้าถึงความยุติธรรม โดย (1) สร้างระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งที่มีประสิทธิภาพ (2) ปรับปรุงวิธีพิจารณาคดีที่มีทุนทรัพย์เล็กน้อยโดยใช้ระบบไต่สวนให้รวดเร็วเรียบง่าย (3) จัดตั้งระบบเจ้าพนักงานคดีเพื่อช่วยเหลือประชาชนในการยื่นฟ้อง

3) พัฒนามาตรการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยลดอุปสรรคทางภาษาและการสื่อสาร โดย (1) ให้มีล่ามอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชน (2) ให้มีระบบประสานงานในกระบวนการยุติธรรมเพื่อแบ่งปันบุคลากรที่ทำหน้าที่ล่าม และผู้เชี่ยวชาญด้านการแปลเอกสาร

4) พัฒนาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางกายภาพ โดย (1) จัดตั้งศาลเพิ่มเติมในพื้นที่ห่างไกล (2) มีที่ตั้งที่ง่ายต่อการเข้าถึง รวมทั้งจัดสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ

และคนพิการ (3) กำหนดเวลาดำเนินงานให้เหมาะสมกับระยะเวลาที่ประชาชนเข้าใช้บริการ และ (4) พัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์และแก้ไขกฎหมายเพื่อเพิ่มช่องทางในการยื่นเรื่องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

3. สร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

ก. เป้าหมายอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ (1) ปัญหาความเหลื่อมล้ำต่อการบังคับการตามกฎหมายลดลง (2) ผู้ต้องหา/จำเลยในคดีอาญาได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวโดยไม่ใช้หลักประกันเพิ่มมากขึ้น (3) การนำอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวมาใช้ในการปล่อยตัวชั่วคราว และแทนการจำคุกกักขังเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และ (4) จำเลยในคดีอาญามีความเสมอภาคในการถูกบังคับโทษ

ข. ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) อัตราผู้ต้องหา/จำเลยที่ได้รับการบังคับตามกฎหมาย/ มาตรการต่างๆ โดยไม่มีความแตกต่างระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจ (2) ร้อยละของการร้องเรียนของผู้ต้องหา/จำเลย ต่อการถูกเลือกปฏิบัติในการบังคับการตามกฎหมาย (3) ร้อยละของผู้ต้องหา/จำเลยในคดีอาญาที่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวแทนการถูกควบคุมตัว (4) ระดับความสำเร็จของการดำเนินมาตรการต่างๆ แทนการควบคุมตัวผู้กระทำความผิดอาญา (5) ร้อยละของผู้ต้องหา/จำเลยในคดีอาญาที่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวในการปล่อยตัวชั่วคราวและแทนการจำคุกกักขัง (6) ระดับความสำเร็จของการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวในการปล่อยตัวชั่วคราวและแทนการจำคุกกักขัง (7) จำนวนจำเลยที่นำโทษปรับตามความสามารถในการชำระของผู้กระทำความผิดมาใช้ในคดีอาญา (8) ร้อยละของจำเลยที่มีความสามารถในการชำระค่าปรับ (9) ร้อยละของจำเลยที่ได้รับการลงโทษอย่างอื่นที่ต่ำกว่าโทษจำคุก

ค. กิจกรรมการปฏิรูป

1) พัฒนามาตรการแทนการควบคุมตัวผู้กระทำความผิดอาญา (Non-Custodial Measures) ได้แก่ (1) ปฏิรูปการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา (2) แก้ไขกฎหมายกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปล่อยชั่วคราวให้การชั่งหรือควบคุมตัวผู้ต้องหาทำได้เมื่อมีเหตุควรเชื่อว่าหากปล่อยไปผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี ยุ้งเหียงกับพยานหลักฐานหรือข้อขัดขวางการสอบสวน รวมทั้งแก้ไขกฎหมายให้การฝากขังและการปล่อยชั่วคราวอยู่ในขั้นตอนเดียวกัน (3) เพิ่มศักยภาพเครื่องมือและจัดให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการนำระบบประเมินความเสี่ยงและกำกับดูแลหลังปล่อยชั่วคราวที่มีความแม่นยำและเหมาะสมกับผู้ต้องหาหรือจำเลยแต่ละรายมาใช้ทดแทนการเรียกทรัพย์สินเป็นหลักประกัน โดย (3.1) พัฒนาระบบประเมินความเสี่ยง (3.2) พัฒนาระบบกำกับดูแล รวมทั้งจัดตั้งคลินิกจิตสังคม และ (3.3) เพิ่มประสิทธิภาพในการจับกุมผู้หลบหนีหรือผู้ทำผิดเงื่อนไขการปล่อยชั่วคราว (4) พัฒนามาตรการหรือแก้ไขกฎหมายเพื่อให้สามารถนำมาตรการลงโทษอย่างอื่น (intermediate sanctions) เช่น การสั่งให้ทำงานบริการสังคม สั่งให้เข้ารับการแก้ไขฟื้นฟู เป็นต้น มา

บังคับใช้กับผู้กระทำความผิดได้โดยไม่ต้องวางโทษจำคุกก่อน (5) พัฒนามาตรการการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวให้มีประสิทธิภาพ (6) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวในการปล่อยชั่วคราวแทนการจำคุกกักขัง การคุมประพฤติในทุกกรณี (7) กำหนดแนวทางการทำงานโดยบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการใช้และจัดหาอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว (8) จัดหาอุปกรณ์สำหรับการปล่อยชั่วคราวที่มีประสิทธิภาพอย่างเพียงพอและเหมาะสม จัดหาอุปกรณ์สำหรับการคุมประพฤติแทนการจำคุกกักขังและบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามกฎหมายที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุง

2) ปรับปรุงโทษปรับในคดีอาญาโดยนำระบบโทษปรับตามความสามารถในการชำระของผู้กระทำความผิด (Day Fines System) มาใช้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ได้แก่ (1) การแก้ไขกฎหมายเพื่อนำระบบโทษปรับตามรายได้มาใช้บังคับ (2) พัฒนาระบบฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับฐานะและรายได้ของผู้กระทำความผิด (3) พัฒนาและหรือแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับโทษปรับ และการดำเนินการเมื่อผู้กระทำความผิดผิดเงื่อนไขคุมประพฤติหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาลที่ให้ลงโทษอย่างอื่นนอกจากการจำคุก เพื่อให้เกิดความเสมอภาคในการบังคับโทษ (4) ปรับปรุงระบบอุทธรณ์ฎีกาในคดีประเภทต่างๆ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคแก่ประชาชนผู้มีอรรถคดี

4. สร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อสร้างความปลอดภัยและความเป็นธรรมในสังคม

ก. เป้าหมายอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ (1) สังคมมีความปลอดภัยอย่างยั่งยืนจากการบังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด (2) ความเป็นธรรมในสังคมเพิ่มขึ้นจากการบังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด (3) การกระทำผิดลดลง (4) การกำหนดโทษอาญามีความเหมาะสม โปร่งใส ได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิด (5) การบูรณาการฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหา/จำเลยระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ข. ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) ระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (2) ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อความเป็นธรรมจากการบังคับการตามกฎหมาย (3) สถิติการกระทำผิดซ้ำภายใน 1 ปีของผู้พ้นโทษจากเรือนจำ ผู้ถูกคุมประพฤติภายหลังพ้นกำหนดคุมประพฤติ (4) จำนวนชุมชน สถาบันทางสังคมที่มีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมและลดการกระทำผิดซ้ำ (5) จำนวนสาธารณชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีส่วนแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการกำหนดโทษคดีอาญา (6) ร้อยละของคู่ความ/ผู้เสียหายที่มีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อเท็จจริงในขั้นตอนการกำหนดโทษ (7) ระดับความสำเร็จของการบูรณาการฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหา/จำเลย

ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม (8) ระดับความพึงพอใจของผู้ใช้ข้อมูลต่อความถูกต้องและความทันสมัยของข้อมูลที่ได้จากฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหา/จำเลย

ค. กิจกรรมการปฏิรูป

1) กำหนดนโยบายและมาตรการการบังคับใช้กฎหมายยาเสพติดบนพื้นฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ (evidence-based drug policy) ได้แก่ (1) แก้ไขกฎหมายให้มีการทบทวนการจำแนกประเภทยาเสพติดและวัตถุออกฤทธิ์เป็นระยะเพื่อให้สอดคล้องกับผลการวิจัยเกี่ยวกับอันตรายของสารเสพติดแต่ละประเภท (2) พัฒนาระบบการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพและติดยาเสพติดบนพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุของการติดยาเสพติดและกระบวนการหยุดใช้ยาเสพติด (3) ดำเนินมาตรการลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติด (harm reduction) ควบคู่ไปกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพให้หยุดใช้ยาเสพติด (4) ใช้หลักเศรษฐศาสตร์ในการทบทวนและแก้ไขกฎหมายปราบปรามผู้ค้าและผู้ผลิตยาเสพติดโดยเฉพาะการใช้กลไกตลาดและกลไกราคาเพื่อลดแรงจูงใจในการค้ายาเสพติด ทั้งนี้โดยพิจารณาประกอบกับประสบการณ์ความสำเร็จในต่างประเทศและบริบทของสังคมไทย (5) ทบทวน บัญญัติกฎหมายและสร้างแนวปฏิบัติของทุกหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเพื่อมุ่งให้ผู้เสพยาเสพติดได้รับความช่วยเหลือหรือการบำบัดฟื้นฟู (6) จัดให้มีกระบวนการทางกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดหรือมีข้อพิพาทซึ่งติดยาเสพติดได้รับการบำบัดฟื้นฟูภายใต้การกำกับดูแลที่เหมาะสม (7) แก้ไขกฎหมายและแนวทางการกำหนดโทษในคดียาเสพติดให้มีความได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของความผิดมากขึ้น

2) กำหนดให้การลดการกระทำผิดซ้ำเป็นเป้าหมายการดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ (1) พัฒนาตัวชี้วัดด้านการลดการกระทำผิดซ้ำ ระบบและเครื่องมือการประเมินความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำเพื่อให้ทุกหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมนำไปใช้อย่างเป็นมาตรฐานเดียวกัน (2) พัฒนาและแก้ไขกฎหมายเพื่อลดอุปสรรคในการกลับคืนสู่สังคมของผู้พ้นจากการคุมประพฤติและผู้พ้นโทษที่มีความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำน้อย เช่น กฎหมายที่จำกัดสิทธิในการประกอบอาชีพ กฎหมายเกี่ยวกับประวัติอาชญากรรม เป็นต้น (3) พัฒนาและแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเพื่อให้มีการไกล่เกลี่ยหรือยุติคดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดมีความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำน้อย โดยมีการถ่วงดุลการใช้ดุลพินิจทุกขั้นตอน และให้ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือการคุมประพฤติกับผู้กระทำผิดเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ (4) กำหนดมาตรการติดตามควบคุมผู้พ้นจากการคุมประพฤติและผู้พ้นโทษที่มีความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำสูงที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การบัญญัติกฎหมายให้มีการขึ้นทะเบียนผู้กระทำผิดที่เป็นอันตรายแก่สังคมซึ่งพ้นโทษแล้ว เป็นต้น (5) สร้างกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมด้วยกัน และหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชน สถาบันทางสังคมและหน่วยงานอื่นๆ เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำ

3) ปฏิรูประบบการกำหนดโทษอาญาที่มีความเหมาะสม โปร่งใส เปิดรับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และมีความได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของความผิดมากขึ้น ได้แก่ (1) แก้ไขกฎหมายจัดให้มีองค์กรสังกัดศาลยุติธรรมที่มีภารกิจโดยตรงในการจัดทำแนวทางการกำหนดโทษอาญา การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการกำหนดโทษอาญาและการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่สาธารณชนเกี่ยวกับการกำหนดโทษอาญา (2) จัดทำฐานข้อมูลการกำหนดโทษอาญาเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย ติดตาม ประเมินผลการกำหนดโทษตามแนวทางการกำหนดโทษ และใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการกำหนดโทษของศาล (3) องค์กรที่จัดตั้งขึ้นจัดทำร่างแนวทางการกำหนดโทษอาญาโดยคำนึงถึงหลักการลงโทษอย่างได้สัดส่วน และหลักการใช้โทษจำคุกเท่าที่จำเป็น โดยต้องรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างแนวทางดังกล่าวจากสาธารณชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (4) แก้ไขกฎหมายกำหนดให้มีกระบวนการพิจารณาเพื่อกำหนดโทษแยกต่างหากจากกระบวนการพิจารณาความผิดหรือบริสุทธิ์ของจำเลยโดยให้คู่ความกับผู้เสียหายมีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อเท็จจริงในขั้นตอนของการกำหนดโทษด้วย (5) กำหนดกลไกการติดตามประเมินผลการใช้แนวทางการกำหนดโทษเป็นระยะ โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลด้วย

4) บูรณาการฐานข้อมูลเทคโนโลยีสารสนเทศระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลยอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5) จัดตั้งหน่วยงานเจ้าพนักงานบังคับทางอาญา (Court Marshal) เพื่อบังคับตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลในคดีอาญาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น โทษปรับ โทษริบทรัพย์สิน การติดตามจับกุมผู้หลบหนีในชั้นพิจารณา และการบังคับตามสัญญาประกัน รวมถึงการสนับสนุนให้หน่วยงานอื่นเป็นผู้ดำเนินการดังกล่าว

6) จัดตั้งศาลหรือแผนกคดีชำนาญพิเศษและมีวิธีพิจารณาคดีที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมเพื่อบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ได้แก่ (1) จัดตั้งศาลคดีสิ่งแวดล้อมและมีวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะเพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปตามเจตนารมณ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น กำหนดอำนาจฟ้องของผู้เสียหายให้ครอบคลุมมากขึ้น ให้มีวิธีการแก้ไขฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในระหว่างดำเนินคดี มีวิธีการสืบพยานผู้เชี่ยวชาญเพื่อเข้ามาช่วยในการค้นหาความจริง เป็นต้น (2) จัดตั้งศาลคดีจราจรหรือแผนกคดีจราจรในศาลยุติธรรม และมีวิธีพิจารณาคดีจราจรเป็นการเฉพาะ เช่น กำหนดลักษณะคดีจราจรที่มีพฤติการณ์ที่เป็นอันตรายต่อสังคมอย่างร้ายแรง เช่น ฝ่าฝืนสัญญาณไฟจราจร ให้อยู่ในอำนาจพิจารณาคดีของศาลเท่านั้น โดยใช้ใบสั่งเจ้าพนักงานจราจรหรือพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นคำฟ้องโดยไม่ต้องสอบสวน เป็นต้น (3) เสริมสร้างศักยภาพของศาลชำนาญพิเศษที่มีอยู่

แล้ว คือ ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลล้มละลาย ศาลแรงงาน ศาลภาษีอากร และศาลเยาวชนและครอบครัวให้เข้มแข็งและบ่มเพาะความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านให้มากยิ่งขึ้น

7) พัฒนาและแก้ไขกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ได้แก่ (1) แก้ไขประมวลกฎหมายอาญาภาค 2 ความผิด ลักษณะ 5 ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชนให้สอดคล้องกับกฎหมายว่าด้วยองค์การอาชญากรรม (2) แก้ไขกฎหมายการพนันให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและรูปแบบการกระทำผิดที่เปลี่ยนแปลง (3) แก้ไขกฎหมายคนเข้าเมืองและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการขนส่งผู้ร้ายข้ามแดน (4) แก้ไขกฎหมายเพื่อป้องกันการหลบหนีของผู้ต้องหาหรือจำเลยและมีให้การหลบหนีเป็นอุปสรรคในการดำเนินคดี เช่น การกำหนดความผิดฐานหลบหนีการปล่อยชั่วคราว การไม่ผ่านระยะเวลาหลบหนีเข้าในอายุความ เป็นต้น (5) ทบทวนบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีการเพื่อความปลอดภัยในประมวลกฎหมายอาญา ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างโทษกับวิธีการเพื่อความปลอดภัย เช่น พิจารณายกระดับการห้ามประกอบอาชีพบางอย่างขึ้นเป็นโทษ เป็นต้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการป้องกันความปลอดภัยของสังคมมากขึ้น

5. เสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรให้มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยสะดวกและรวดเร็ว

ก. เป้าหมายอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ (1) ศาลยุติธรรมมีวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน โดยสะดวก และรวดเร็ว รวมถึงการจัดวัฒนธรรมองค์กรที่เป็นอุปสรรคต่อการอำนวยความสะดวก (2) บุคลากรในหน่วยงานมีทัศนคติและค่านิยมในการบริการประชาชนด้วยความสะดวกและรวดเร็ว (3) การจัดระบบงานเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ข. ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) ระดับความสำเร็จของการดำเนินกลไกหรือการจัดกิจกรรมภายในหน่วยงาน เพื่อเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร (2) ร้อยละของบุคลากรที่มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ขององค์กรที่มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยสะดวก และรวดเร็ว (3) ร้อยละของบุคลากรที่ได้รับคะแนนการประเมินผลการปฏิบัติราชการด้านการให้บริการประชาชนในอัตราที่เพิ่มขึ้น (4) ระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อศาลยุติธรรมในการอำนวยความสะดวก โดยสะดวกและรวดเร็ว (5) ระดับความสำเร็จของการนำระบบงานเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์กร (6) ร้อยละของข้อร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่สะดวกและความล่าช้าในการให้บริการมีอัตราที่ลดลง

ค. กิจกรรมการปฏิรูป ได้แก่

1) เสริมสร้างและพัฒนาให้บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมมีทัศนคติ ค่านิยม และสมรรถนะในการบริการประชาชนด้วยความสะดวกรวดเร็ว และในการประสาน

ความร่วมมือกัน ได้แก่ (1) ให้ผู้บริหารประกาศเป็นนโยบายว่าจะผลักดันให้มีการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่พึงประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกโดยสะดวกรวดเร็ว (2) ให้มีมาตรการขจัดวัฒนธรรมองค์กรที่เป็นอุปสรรคต่อการอำนวยความสะดวกโดยสะดวกรวดเร็ว เช่น ระบบอุปถัมภ์ วัฒนธรรมเชิงอำนาจยิ่งไปกว่าการบริการประชาชน โดยระบุว่า การปฏิบัติตามวัฒนธรรมองค์กรดังกล่าวเป็นความผิด (3) จัดให้มีกลไกหรือกิจกรรมเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพต่อเนื่อง และมีการประสานความร่วมมือ (4) ส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานในลักษณะการประสานความร่วมมือ (5) ให้มีการศึกษาวิจัยด้านพฤติกรรม การปฏิบัติงานเพื่อหาวิธีปรับพฤติกรรมและเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กร (6) ให้มีการตรวจสอบกฎระเบียบวิธีปฏิบัติที่ขัดต่อวัฒนธรรมองค์กรที่ดีหรือส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่ไม่ดี และดำเนินการยกเลิกเปลี่ยนแปลงกฎ ระเบียบ วิธีการเช่นนั้น (7) การสรรหาและการประเมินผลบุคลากรและให้ประโยชน์ตอบแทนที่สอดคล้อง กับวัฒนธรรมองค์กรที่จะอำนวยความสะดวกที่สะดวกและรวดเร็ว (8) มีกฎหมายกำหนดห้ามผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมดำรงตำแหน่ง ประกอบอาชีพหรือวิชาชีพอันอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในความเป็นกลาง และกำหนดค่าตอบแทนให้เหมาะสม (9) ให้รัฐจัดสรรงบประมาณให้แก่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอย่างเพียงพอและเหมาะสม รวมทั้งให้สามารถใช้จ่ายเงินค่าธรรมเนียมและเงินรายรับต่างๆ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม

2) เสริมสร้างและพัฒนากระบวนการงานเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร ได้แก่ (1) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงานภายในหน่วยงานและงานบริการประชาชน เช่น นำระบบบันทึกภาพและเสียงมาใช้ในการสืบสวนในชั้นศาล (2) มีนวัตกรรมทางการบริหารซึ่งสนับสนุนวัฒนธรรมที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เช่น กำหนดตัวชี้วัดในการปฏิบัติงาน การจัดการความเสี่ยงในองค์กร การควบคุมคุณภาพ One stop service การบริการประชาชนโดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และการให้ภาคเอกชนดำเนินงานบางขั้นตอนภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานราชการ (3) ส่งเสริมการใช้การจัดการความรู้ในการพัฒนาระบบการทำงานในกระบวนการยุติธรรมและให้ความรู้ที่จำเป็นแก่ประชาชน (4) ส่งเสริมการใช้ข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ (evidence-based) ในการบริหารราชการ (5) มีกิจกรรมประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสาธารณะถึงผลการดำเนินงาน กฎหมาย ที่เกี่ยวข้อง การบริการ และเรื่องที่อยู่ในความสนใจของสังคมเป็นระยะ ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่าย

6. พัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ

ก. เป้าหมายอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ (1) ประเทศไทยมีศักยภาพในการแข่งขันเพิ่มมากขึ้น (2) นักธุรกิจต่างชาติเชื่อมั่นและยอมรับกระบวนการยุติธรรมของไทย (3) นักธุรกิจและ

ประชาชนผู้มีอิทธิพลได้ ได้รับความยุติธรรมจากการดำเนินคดีพาณิชย์ที่สะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม และมีมาตรฐานเทียบเท่ามาตรฐานอารยประเทศ (4) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการและบริการประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ และมีระบบการเชื่อมโยงข้อมูลภายในและระหว่างหน่วยงาน (E-service system)

ข. ตัวชี้วัด ได้แก่ (1) อันดับความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศไทยโดย IMD เลื่อนไปอยู่ใน 25 อันดับแรก (2) จำนวนนักลงทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทยในแต่ละปี เพิ่มขึ้น (3) อันดับความยาก-ง่ายในการประกอบธุรกิจ (Ease of Doing Business) ด้านการบังคับการให้เป็นไปตามข้อตกลงของประเทศไทยที่จัดโดยธนาคารโลกอยู่ในอันดับที่ดีขึ้น (4) อันดับความยาก-ง่ายในการประกอบธุรกิจด้านการแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายของประเทศไทยที่จัดโดยธนาคารโลกอยู่ในอันดับที่ดีขึ้น (5) จำนวนคดีระหว่างประเทศที่นักธุรกิจต่างชาติที่ฟ้องคดีต่อศาลไทยเพิ่มขึ้น (6) จำนวนนักธุรกิจต่างชาติที่ระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศในประเทศไทยเพิ่มขึ้น (7) ระดับความเชื่อมั่นของนักธุรกิจต่างชาติต่อคำพิพากษาของศาลไทยในคดีพาณิชย์เพิ่มขึ้น (8) ระดับความสำเร็จของนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการและการบริการประชาชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม

ค. กิจกรรมการปฏิรูป

1) แก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีแพ่งและพาณิชย์ให้ทันสมัย สอดคล้องกับหลักสากลเพื่อส่งเสริมการค้าและการพาณิชย์ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ได้แก่ (1) ปรับปรุงบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่เกี่ยวกับเขตอำนาจศาล (International jurisdiction) เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสากลและรองรับการค้าระหว่างประเทศ เช่น เขตอำนาจศาลในคดีระหว่างประเทศและข้อตกลงเลือกศาล (Choice of court) เป็นต้น (2) กำหนดหลักเกณฑ์การยอมรับและการบังคับตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศให้ชัดเจนเพื่อยกระดับความยอมรับในระดับสากลต่อศาลไทยและทำให้การค้าระหว่างประเทศมีเสถียรภาพมากขึ้น (3) ปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน (4) แก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้ทันสมัย สอดคล้องกับหลักสากลเพื่อส่งเสริมการค้าและการพาณิชย์ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ และจัดให้มีกฎหมายว่าด้วยการซื้อขายสินค้าระหว่างประเทศเป็นการเฉพาะ (5) เพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับคดี โดยปรับโครงสร้างหน่วยงานที่มีหน้าที่บังคับคดีและจัดให้มีกลไกการขอคุ้มครองชั่วคราวตั้งแต่ขั้นก่อนฟ้องคดีเพื่อยึดหรืออายัดทรัพย์สินของจำเลยไว้ให้เหลือเพียงพอแก่การบังคับคดี

2) จัดตั้งศาลพาณิชย์หรือแผนกคดีพาณิชย์ในศาลยุติธรรมและมีวิธีพิจารณาคดีพาณิชย์เป็นการเฉพาะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพิจารณาคดีพาณิชย์

3) พัฒนาสถาบันอนุญาโตตุลาการของประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค ได้แก่ (1) พัฒนาระบบการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ (E-arbitration) ตั้งแต่ขั้นยื่นคำเสนอข้อพิพาท การติดตามสถานะของข้อพิพาท การยื่นคำร้องเอกสารต่างๆ การสืบพยาน การประชุมหรือ ตลอดจนการทำคำชี้ขาด เพื่ออำนวยความสะดวกแก่คู่พิพาทสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม (2) เปิดโอกาสและส่งเสริมให้ชาวต่างชาติเป็นอนุญาโตตุลาการในการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศมากขึ้นเพื่อยกระดับสถาบันอนุญาโตตุลาการของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล (3) ปรับปรุงกลไกการระงับข้อพิพาทและวิธีการบริหารจัดการข้อพิพาทให้มีความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น ทบทวนข้อบังคับสถาบันอนุญาโตตุลาการ เป็นระยะๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กำหนดข้อบังคับสถาบันอนุญาโตตุลาการสำหรับคดีที่มีทุนทรัพย์เล็กน้อย (Small claims) เป็นการเฉพาะเพื่อให้สามารถพิจารณาคดีได้รวดเร็วขึ้น มีการบริหารจัดการข้อพิพาทเกี่ยวกับการลงทุนระหว่างประเทศ (Investor-state dispute) เป็นการเฉพาะ เป็นต้น

4) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการภายในหน่วยงานและงานบริการประชาชนและมีมาตรการสนับสนุนการใช้ระบบเทคโนโลยี ได้แก่ (1) พัฒนาระบบการบริหารจัดการภายในหน่วยงานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ เช่น ระบบการบริหารจัดการคดีอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น (2) พัฒนาระบบการติดต่อราชการทางอิเล็กทรอนิกส์สร้างแรงจูงใจในการใช้ระบบติดต่อราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ จัดให้มีบริการช่วยเหลือประชาชนให้ใช้ระบบติดต่อราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ (3) พัฒนาให้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริการประชาชน เช่น ระบบบัตรคิวอัตโนมัติ ระบบแจ้งขั้นตอนการติดต่อหน่วยงานอัตโนมัติ เป็นต้น (4) พัฒนาเว็บไซต์ของหน่วยงานให้มีเนื้อหาที่มีประโยชน์ต่อประชาชนในส่วนกฎหมายที่เกี่ยวข้อง บริการ และหัวข้อที่อยู่ในความสนใจของสาธารณะในรูปแบบและภาษาที่เป็นสากลและเข้าใจง่าย (5) เชื่อมโยงข้อมูลภายในหน่วยงานและระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม

ข้อเสนอแนะ

ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมว่าจะต้องปรับวิธีคิดในการเขียนกฎหมายให้มีทิศทางเช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่นโดยการเขียนกฎหมายให้มีพื้นที่สำหรับคนขายขอบและผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ยอมรับ

ความจริงร่วมกันว่ากลุ่มคนเหล่านี้มีอำนาจต่อรองไม่เท่าเทียมกับประชาชนทั่วไป สมควรได้รับแต้มต่อในทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

ส่วนการกำหนดนโยบายอาญาและการบริหารงานยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำจะต้องมีความชัดเจน และจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องแก้ไขกฎหมายให้คนยากจน คนด้อยโอกาสที่เสียเปรียบ มีโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น นอกจากนี้จะต้องปรับปรุงระบบการลงโทษทางอาญา ให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแก่ประชาชน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพองค์กรระดับชุมชน เพื่อเสริมพลังช่วยเหลือคนยากจนในทางคดีอีกด้วย

ในเรื่องความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับมาตรฐานความยุติธรรม หรือเรื่องยุติธรรมในเชิงอำนาจ ที่อาจไม่ใช่เรื่องทางเศรษฐศาสตร์หรือสังคม แต่เป็นเรื่องของอำนาจอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมองว่าบางแห่งบางที่หรือบางแนวคิดสามารถนำพหุนิยมทางกฎหมายมาใช้ได้ คำว่า พหุนิยมทางกฎหมาย (Legal Pluralism) คือปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีชุดของกฎหมายสองชุดหรือมากกว่านั้น ดำรงอยู่ในสังคม คือมีกฎหมายของรัฐและกฎหมายหรือชุดกฎหมายที่มีสภาพบังคับ ควบคุมสังคมอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ทับซ้อนกันในเวลาเดียวกัน เช่นอาจมีกฎหมายศาสนา กฎหมายจารีตประเพณี รวมไปถึงกฎหมายของสังคมท้องถิ่นใช้อยู่พร้อมๆ กัน อย่างประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ซึ่งใช้กฎหมายตะวันตก แต่ก็มีช่องทางสำหรับใช้กฎหมายมุสลิม

ประเทศไทยแม้มีกฎหมายอิสลาม แต่ใช้เฉพาะเรื่องทางแพ่งซึ่งก็น้อยมากไม่เพียงพอต่อสังคมอาจเป็นเพราะเรายอมรับชุดกฎหมายเพียงชุดเดียว ดังนั้นถึงเวลาที่เราจะต้องมองกฎหมายในหลายมิติ เพื่อจะได้พบว่า ทำไมออสเตรเลียถึงใช้กฎหมาย 2-3 ชุด นิวซีแลนด์ถึงเขียนกฎหมายให้ใช้วิธีการใกล้เคียงก่อน ถ้าไม่สำเร็จค่อยเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้เพื่อเป็นทางไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรม

สุดท้ายเรื่องกระบวนการยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) ซึ่งน่าจะนำมาใช้ในสถานการณ์พิเศษ ใช้ในพื้นที่ที่มีความรุนแรงทางการเมือง หรือหลังการเปลี่ยนระบบการปกครอง เพราะเมื่อเกิดความเสียหาย มีคนตายจำนวนมาก การสืบหาคำตอบว่าใครเป็นคนผิด คนที่เผาผิด หรือคนที่ไปจับผิด นับเป็นเรื่องยาก โดยเฉพาะหากเรายิ่งเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมแบบแยกขาวดำ ไม่ผิดก็ถูก มันอาจกลายเป็นกระบวนการที่ทำให้ประเทศแยกเป็นเสี่ยงๆ ได้ แต่วิธีของยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน ซึ่งเป็นวิธีที่คำนึงถึงการเยียวยาผู้เสียหายอย่างรอบด้าน ทั้งทางร่างกาย จิตใจ ตลอดจนพื้นที่ทางสังคม หากนำเข้ามาตรงรอยต่อระหว่างสังคม จะช่วยประคองให้สังคมดีขึ้น อีกทั้งก็ได้ลดทอนคุณค่าของยุติธรรมกระแสหลักแต่อย่างใด จุดนี้เองมันอาจทำให้สังคมมีที่เกาะ และนำพาให้ก้าวข้ามความขัดแย้งไปสู่สังคมอุดมปัญญาเกิดสันติสุขกันถ้วนหน้า

บทสรุป

บทบาทของศาลยุติธรรมในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยยึดมั่นในหลักนิติธรรม ความถูกต้องชอบธรรม ซื่อสัตย์สุจริต และปราศจากอคติเพื่อให้ศาลยุติธรรมเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชนได้อย่างแท้จริงนั้น หากศาลยุติธรรมดำเนินการการตามแผนปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในส่วนบทบาทหน้าที่ของศาลยุติธรรมดังที่เสนอข้างต้นผู้เขียนเชื่อว่าสามารถทำให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมและประเทศสามารถแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างใดก็ได้ เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมของไทยเกี่ยวข้องกับองค์กรรัฐหลายหน่วยงานจำเป็นต้องร่วมกันบริหารจัดการเชิงบูรณาการครอบคลุมทุกระดับจึงจะบรรลุเป้าหมายได้

นอกจากนี้ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของการปฏิรูปดังกล่าวในสถานการณ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการบริหารงานภายใต้ภาวะจำกัด จำเป็นที่ศาลยุติธรรมต้องเร่งสร้างบทบาทนำโดยปรับปรุงและพัฒนาการบริหารงานบุคคลเพื่อจูงใจให้ผู้มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงเข้ามาทำงานในหน่วยงาน และสามารถเจริญก้าวหน้าได้ตามความสามารถ และผลสัมฤทธิ์ของงานของแต่ละบุคคล มีความซื่อสัตย์สุจริต กล้าตัดสินใจและกระทำในสิ่งที่ถูกต้องโดยคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว สนับสนุนให้บุคลากรมีความคิดสร้างสรรค์และคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อให้การปฏิบัติราชการและการบริหารราชการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ใช้นวัตกรรมเชิงวิชาการเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการคดีให้เกิดประสิทธิภาพ เป็นตัวช่วยเสริมบทบาทหลักในการค้นหาความจริงในคดี

เอกสารอ้างอิง

- จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2560). *ทำอย่างไรให้ทุกองคาพยพได้รับความยุติธรรมในช่วงเปลี่ยนผ่าน*.
[Online] <https://www.isranews.org/component/content/article/235-2009-11-25-04-19-53/13559-q-q.html>. [3 พฤศจิกายน 2560]
- จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2560). *ทำอย่างไรให้ทุกองคาพยพได้รับความยุติธรรมในช่วงเปลี่ยนผ่าน*.
[Online] <https://www.isranews.org/isranews-article/3236>. [3 พฤศจิกายน 2560]
- จุลชีพ ชินวรรณ. (2560). *โลกในศตวรรษที่ 21 กรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*.
[Online] <https://www.se-ed.com/product>. [3 พฤศจิกายน 2560]
- ราชกิจจานุเบกษา. (2540). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540*

- ราชกิจจานุเบกษา. (2550). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
- ราชกิจจานุเบกษา. (2556). ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยแนวทางการนำสืบพยานหลักฐาน และการสืบพยานบุคคลที่ยอยู่นอกศาลโดยระบบการประชุมทางจอภาพ พ.ศ. 2556.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการยื่น ส่ง และรับคำคู่ความและ เอกสารทางระบบสืบส่งอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2560.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). คำปรารภของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.
- วิกิพีเดีย. (2560). ภาษีตกกฎหมาย "ความยุติธรรมที่ล่าช้าคือการปฏิเสธความยุติธรรม". [Online] <https://th.wikipedia.org/wiki/> [14 พฤศจิกายน 2560]
- สำนักงานศาลยุติธรรม. (2560). แผนยุทธศาสตร์ศาลยุติธรรม พ.ศ. 2561 -2564. [Online] http://www.coj.go.th/home/file/str61_64coj.pdf. [3 พฤศจิกายน 2560]
- International Covenant on Civil and Political Rights : ICCPR*. [Online] <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>. [14 November 2017]
- TNN 24. (2560). รายงานพิเศษ : เปิดข้อมูลย้อนหลัง 15 ปี พบแพะกว่า 2 พันราย. [Online] http://www.tnnthailand.com/news_detail.php?id=155540&t=news_special. [14 พฤศจิกายน 2560]